

אתר דעת * לימודים * גיליון 17 * תשפ"א * 2020/21

שני מסעות, מנורה וארון

רפי נוסבוים

שני "מסעות-על" היו בדרך ממצרים לארץ ישראל (עד חטא המרגלים): המסע ממצרים להר סיני, והמסע מהר סיני לארץ ישראל. כאשר בוחנים את אירועי שני המסעות הללו, ניתן להצביע על הקבלה כיאסטית, שאותה ניתן להציג חזותית בצורת **מנורה**, שהקנה המרכזי שלה, הציר המרכזי – הוא המשכן ועבודתו:

"ויהי בשלח פרעה... פן ינחם העם בראותם מלחמה וישבו מצרימה".

שירת מרים

תלונות על אוכל + ירידת המן.

מלחמה באויבים (עמלק).

הגעת יתרו.

סוף ספר שמות – הקמת המשכן

כל ספר ויקרא – עבודת המשכן

תחילת ספר במדבר – מסע המשכן

עזיבת יתרו.

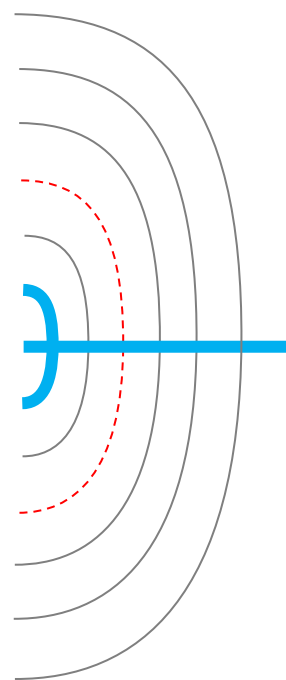
[אין]

תלונות על אוכל + ירידת השלן.

צרעת מרים

"שלח לך אנשים... כי חזק הוא ממנו... נתנה ראש ונשובה מצרימה".

מעמד הר סיני ובניית המשכן

כאמור, הציר המרכזי של הסיפור כולו, הוא ספר ויקרא, שעניינו המשכן והשראת השכינה בעם ישראל, ואת ההקבלות שסביב הציר הזה נבחן לפי סדר, מן המכרז אל הקצוות:

• הקמת המשכן ופירוקו:

מבחינת סדר הפסוקים, המשכו של ספר שמות הוא כמובן בספר ויקרא, אך מבחינת התוכן יש לספר שמות המשך נוסף: תחילת ספר במדבר, אותה כינינו

בתרשים לעיל: "מסע המשכן" ¹ – דבר הכרוך גם בפירוק המשכן – מקבילה לסוף ספר שמות, העוסק בהקמת המשכן. שני המשכים אלו נרמזים כבר בפסוקי הסיום של ספר שמות⁽²⁾ (המצוטטים להלן ברצף), בהם אנו רואים שני ייעודים לענן הכבוד:⁽³⁾

"... ויכל משה את המלאכה.

← ויכס הענן את אהל מועד, וכבוד ה' מלא את-המשכן:
ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד, כי שכן עליו הענן, וכבוד ה' מלא את-המשכן:
← ובהעלות הענן מעל המשכן – יסעו בני ישראל בכל מסעיהם:
ואם לא יעלה הענן – ולא יסעו עד-יום העלתו:
כי ענן-ה' על המשכן יומם, ואש תהיה לילה בו, לעיני כל בית-ישראל בכל-
מסעיהם:

ויקרא אל משה, וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר: ... אדם פי יקריב מכם קרבן לה'..."

← הייעוד הראשון (החץ הראשון לעיל) הוא לאפשר את השראת השכינה. המשכו הישיר הוא בתחילת ספר ויקרא: משה לא יכול להיכנס אל האוהל כי שוכן עליו הענן ושורה בו השכינה, ולכן ה' קורא אליו ומדבר אליו מאוהל מועד (בעוד משה בחוץ), ולא באוהל מועד, וכך ניתנות לו המצוות הפותחות את ספר ויקרא.⁵

¹ כותרת זו מתאימה לנידון דידן, ומובן שבעשרת הפרקים הראשונים של ספר במדבר ישנם גם נושאים נוספים (אמנם גם הם בחלקם קשורים במסע המשכן), ובהקשרים אחרים ניתן לתת כותרות אחרות לפרקים אלו.

² שמות מ/לג-לח, ויקרא א/א.

³ צרי רחל, "החתימה הכפולה של ספר שמות", אתר התנ"ך של המכללה האקדמית הרצוג.

⁴ "ויכס הענן את ההר – וישכן כבוד ה' על הר סיני" (שמות כד/טו-טז); "וירא ה' באהל, בעמוד ענן" (דברים לא/טו); "ולא יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן, כי מלא כבוד ה' את בית ה'. אז אמר שלמה: ה' אמר לשכן בערפל" (מלכים א', ח/א-ב); ועוד. וגם את מקומה של העקידה זיהה אברהם, לדברי המדרש (מובא ברש"י), ע"פ הענן שהיה קשור עליו. וכן הלאה.

⁵ נראה, שמשה קיבל את כל שבעת הפרקים הראשונים של ויקרא ברצף אחד, ביום הקמת המשכן, בעודו עומד בחוץ (ראה רשב"ם ויקרא א/א, ופרשנים אחרים שם חולקים, וראה גם רמב"ן ויקרא ח/ב, ועוד). בפסוק האחרון של פרק ז' בחומש ויקרא, נאמר: "אֲשֶׁר צָוָה ה' אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינִי, בְּיוֹם צִוּוֹתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת קִרְבָּנֵיהֶם לַה' בְּמִדְבַר סִינִי". לא נאמר 'באוהל מועד', ובתחילתו של אותו היום, בפסוקים המצוטטים בגוף הטקסט, משה עומד מחוץ לאוהל, מפני שאינו יכול להיכנס לתוכו. ועוד, בשמות פרק מ', מופיעה סדרה של ציוויים בנוגע להקמת המשכן, ומשה מקיים באופן מיידי את כולם, עד נתינת מסך שער החצר האמורה בפסוק ח' שם. אל הציווי למשוח את אהרן ובניו, המופיע אח"כ, הוא מגיע רק בויקרא פרק ח', כנראה מפני שעד אז לא יכל להיכנס.

הייעוד השני (החץ השני לעיל) הוא לתזמן את מסעי בני ישראל – מתי עליהם לנסוע ומתי עליהם לעצור, כמעט כמו רמזור. עם כל הרוממות וההוד שוודאי היו למחזה הזה, שלושת הפסוקים הללו מתארים זאת בצורה טכנית, והם נראים לא שייכים בתוך הסיום הכל-כך חגיגי של ספר שמות, המתאר קדושה והשראת שכונה יתירה על מעמד הר-סיני, עד כדי שאפילו משה אינו מסוגל לעמוד בכך. פסוקים אלו מפנים אותנו להמשך האחר של ספר שמות, בספר במדבר⁶:

"וּלְפִי הַעֲלוֹת-הָעֵנָן מֵעַל הָאֹהֶל – וְאַחֲרֵי כֵן יִסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל;
וּבְמִקּוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֵּן-שָׁם הָעֵנָן – שָׁם יִחַנו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל..."

אם כן, הציר המרכזי הוא ספר ויקרא, העוסק בעבודת המשכן, ומשני עבריו, כאמור, בהקבלה מנוגדת – הקמת המשכן, ופירוקו.⁷

- בסופו של המסע הראשון יתרו מגיע, ואילו בתחילת המסע השני יתרו עוזב⁸.

הגעת יתרו מתוארת אמנם לפני מעמד הר-סיני, אך בפסוקים ישנם מספר רמזים לכך שהיא אירעה לאחרי. כתוצאה מכך, זמן הגעתו של יתרו שנוי במחלוקת תנאים ופרשנים. (לפירוט ראה רמב"ן שמות יח/א). לדעה שיתרו הגיע לאחר מתן תורה, דרוש טעם לכך שהגעתו נכתבה לפני מתן תורה! הראב"ע⁹ מסביר, שמאחר שצאצאי יתרו ישבו בחלקם בצמוד לעמלק, ואינם ראויים להימחות כעמלק – הזכיר את חסדי יתרו בסמוך לרעת עמלק, כדי שנדע להיזהר מלהשמידם יחד. על כך יש לשאול: האם לא פשוט יותר היה להזהיר על כך במפורש בפרשת כי-תצא, בה הצטוונו למחות את זכר

⁶ במדבר ט/ז.

⁷ הקמת המשכן ופירוקו אינם הקישורים היחידים, כמובן, בין סוף חומש שמות ותחילת חומש במדבר: פרשת כי-תשא פותחת באופן בו עושים מפקד, והמפקד עצמו מבוצע בתחילת חומש במדבר; חטא העגל והטיפול בו מקבילים לפרשיית אשה סוטה: "וּפְרַע אֶת ראש האשה" (במדבר ה/יח) – "וַיֵּרָא מִשָּׁה אֶת-הָעֵם, כִּי פָרַע הוּא" (שמות לב/כה), "...וּמָה אֵל מִי הַמְרִים, וְהִשְׁקָה אֶת הָאִשָּׁה" (במדבר ה/כג-כד) – "וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל... וַיִּטְחֵן עַד אֲשֶׁר דָּק, וַיִּזְרַע עַל פְּנֵי הַמַּיִם, וַיִּשְׁק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות לב/כ).

⁸ מאופן התנהלות השיחה בין משה וחותנו (במדבר י/כט-לב) נראה לי בפשטות שבסוף השיחה הוא אכן עזב, וכבר בפרשת יתרו עזיבת חותן-משה נזכרת. אמנם יש להעיר על כך שתי הערות חשובות: א. כך אמנם סוברים ראב"ע וספורנו, אך לעומתם רש"י ורמב"ן סוברים שהפצרות משה הועילו, וחותן-

משה המשיך עם בני ישראל במסעם, וקיבל נחלה את "דושנה של יריחו" (ע"פ ספרי פ"א).

ב. בפרשת בהעלותך יש מקום לפקפק האם מדובר בכלל ביתרו, שהרי שם נאמר: "וַיֵּאמֶר מִשָּׁה לְחַבֵּב בֶּן רְעוּאֵל הַמְדִינִי חֹתֵן-מִשָּׁה" – יתרו לא נזכר בשמו, ויש מקום לספק האם "חתן משה" מוסב על חבב או על רעואל. (וכשעוקבים אחרי שמותיו של יתרו לאורך התנ"ך העניין עוד מסתבך, עי' בפרשנים על אתר).

⁹ ב"ראב"ע הארוך", שמות יח/א, לקראת סוף ד"ה וישמע יתרו.

עמלק¹⁰, כפי שהזהרנו למשל על אדום, באותה הפרשה: "לא תתעב אדמי, כי אחיך הוא?"

במקום תירוץ שיוצר **קושי ספרותי**, נראה טבעי יותר לחפש **תירוץ-ספרותי**: מעמד הר-סיני, פרשת משפטים ופרשות המשכן מהווים רצף ענייני אחד. ההימנעות מקטיעתו, יכולה להוות שיקול חשוב-דיו להעתקת סיפור יתרו ממקומו **הכרונולוגי**; ההקבלה הכיאסטית שהצבענו עליה לעיל, יכולה להוות שיקול משמעותי בבחירת המקום ה**ספרותי** אליו סיפור יתרו הועתק.¹¹ (ומנגד, אולי יש לראות בהקבלה הכיאסטית חיזוק לדעה, שיתרו אכן הגיע לפני מעמד הר סיני?)

• למלחמת עמלק **אין הקבלה** במסע השני. בעניין זה עוד נרחיב את הדיון בהמשך!

• "תלונות על אוכל + ירידת המן" ↔ "תלונות על אוכל + ירידת השלו"

בשני האירועים, התורה מתעכבת בתיאור ארוך באמצע שרשרת של תיאורים תמציתיים; גם אורך התיאור דומה: המן - ל"ו פסוקים, השלו - ל"ה פסוקים; בשתי הפעמים מדובר באירוע שנמשך תקופה ארוכה; בשתייהן מדובר בתלונות על מזון; ואם נרשה לעצמנו לצרף את התלונות על המים ברפידים אל התלונות על המזון במדבר סין – נוכל להוסיף, שבשתי הפעמים תלונות העם כבדות על משה עד כדי כך שהוא טוען לפני ה' שהדבר מעל ליכולותיו; בשתי הפעמים הוא מצווה לצרף עימו מזקני העם; ובשתי הפעמים משה מצווה לקחת אותם למקום השראת שכינה (הצור בחורב, אוהל מועד).

ועוד: למעשה, **בשני המקומות** היה גם מן וגם שלו, אלא שבפרשת בהעלתך המן נבלע בצלו של השלו, ואילו בפרשת בשלח השלו נבלע בצלו של המן (עם אזכור אחד ויחיד¹²) עד כדי כך, שבקריאת סיפור ירידת השלו בקברות התאוה, רובנו שוכחים בכלל שהשלו כבר ירד בעבר, כחודש לאחר יציאת מצרים¹³. כאן אנחנו מגיעים ל**ניגוד** שבין שני המקומות:

¹⁰ כאן לעומת זאת, הדבר לא מופיע בסמיכות **לציווי** על מחיית עמלק, אלא בסמיכות להצהרה של הקב"ה **שהוא עצמו** ימחה את זכרם.

¹¹ ומאחר שבשמות פרק י"ח עוד לא סופר על מעמד הר-סיני – אי אפשר לספר שיתרו שמע עליו, אך אפשר להשתיל רמזים עבים לכך שהדבר אירע לאחר המעמד, כפי שאכן נעשה. וראה רמב"ן על אתר.

¹² שמות טז/ג: "וַיְהִי בְעֶרְבֹתַי וַתַּעַל הַשֶּׁלֶו וַתִּכַּס אֶת הַמַּחֲנֶה", **ומיד עוברים לתיאור המן, ובו בלבד עוסק כל ההמשך.**

¹³ אחרת, על תמיהתו של משה: "שש מאות אֶלֶף רגלי העם אשר אנכי בְּקֶרְבֹךָ, וְאַתָּה אֹמְרָת: בֶּשֶׂר אֲנִי לָהֶם וְאֶכְלוּ חֶדֶשׁ יָמִים – הַצֵּאן וּבָקָר יִשְׁחָט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם?! אִם אֵת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם?!" – היינו מקשים כולנו: על מה משה תמה, והרי כבר במסע הראשון ראה בעיניו כיצד הדבר מתבצע! (ואכן צ"ע)

בפעם הראשונה הם התלוננו **על צורך אמיתי, מחוסר-כל**, כאשר החשש⁽¹⁴⁾:
 "כִּי הוֹצֵאתֶם אֶתְנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהַמִּית אֶת כָּל הַקְּהָל הַזֶּה בְּרָעַב" היה ריאלי,
 ולהבנתי, דרישותיהם היו צנועות בהתאם¹⁵. בפעם השניה לעומת זאת, הם
 התלוננו **על המותרות, מתוך שובע**, ומתוך מאיסה במן. לכן, בפעם הראשונה
 נענו בנחת, אפילו כשחיללו שבת, ואילו בפעם השניה: "וַיַּחַר אֶפֶן, וַתִּבְעַר בָּם
 אֵשׁ-ה'... וְאָף ה' חָרָה בָּעָם, וַיָּךְ ה' בָּעָם מִקֵּה רֶבֶה מְאֹד" (במדבר יא/א, לג).

• שירת מרים וצרעת מרים:

במסע הראשון מרים **עונה אַחרי משה**, כלומר: חוזרת על מילותיו בשירת
 הים, ומחזקת אותם. במסע השני מרים מנהיגה את הנשים, והן כולן יוצאות אחריה.
 לשון הרע; במסע הראשון מרים מנהיגה את הנשים, והן כולן יוצאות אחריה.
 במסע השני היא מדברת על אודות "האישה הכושית"; במסע השני מרים
 הנביאה טוענת כלפי משה⁽¹⁶⁾: "הֲרַק אֶךְ בְּמִשְׁהָ דְבָר ה' הֲלֹא גַם בָּנוּ דְבָר!" –
 גם אני נביאה...¹⁷ ומתי הפעם היחידה שבה מרים נקראת נביאה במקרא כולו?
 – במקבילה שבמסע הראשון, כאשר היא עונה אחרי משה ומחזקת את דבריו...

• "וַיְהִי בְשִׁלַּח פְּרָעָה אֶת הָעָם..." ← "שִׁלַּח לְךָ אֲנָשִׁים, וַיֵּתְרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן..."

פרעה **משלח** את ישראל **מארצו**, ואילו משה (בצו ה') **שולח** נציגות נכבדת
 של העם **אל ארצם**. המרגלים לא משולחים, אלא שלוחים. ישראל שוב אינם
 חבורת עבדים מגורשים, אלא עם המסוגל לשלוח משלחת נשיאים.
 מכל ההקבלות/ניגודים הקודמים שראינו, מצטברת תחושה שהקו החורז את
 אירועי המסע השני הוא ההחמצה וההדרדרות. נקודה חגיגית מאד במסע זה היא
 שליחת המרגלים, בה הניגוד הוא "לטובת" המסע השני, אך דווקא פתיחה חגיגית
 זו הסתיימה באסון חטא המרגלים. "בְּשִׁלַּח פְּרָעָה אֶת הָעָם... אָמַר אֱלֹהִים: פֶּן

¹⁴ שמות טז/ג.

¹⁵ להבנתי, את הביטוי: "מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר", שבתחילת הפסוק הנ"ל, אמרו רק כדי להדגיש את השוני הקיצוני שבין תנאי המדבר ותנאי מצרים, ולא מתוך ציפייה אמיתית לקבל בשר במדבר. תדע, שהרי בתגובה לתלונתם עונה ה': "הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וַלְקָטוּ דָבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ" (ואף שבתנ"ך גם בשר יכול להיקרא לחם ("את קרבני לחמי" ועוד) מן הפסוקים הבאים ברור שכאן הכוונה למן); השביעה נאמרה על הלחם ולא על הבשר (פסוקים ח, יב); הכתוב מפרט לנו את תגובתם של ישראל למראה ירידת המן, ואין שום התייחסות שלהם אל השלו; אחרי אזכור בודד של השלו הפסוקים מתעלמים ממנו לגמרי ומאריכים מאד בתיאור מה שאירע עם המן; לא די שהמן התמיד 40 שנה, ישראל אף מצוים לשמר ממנו בצנצנת לדורות הבאים, מה שאין כן בשלו.

ודאי שהשלו לא התמיד "ארבעים שנה עד בואם אל קצה ארץ נושבת" כמו המן (שהרי במסע השני בכו "מי יאכלנו בְּשֶׁר"). אם כן, עד מתי נמשך? האם היה גם בשבת? האם היה ממנו כפול בשישי? האם גם אותו אספו בשבת בלי היתר? נראה שהשלו ירד באופן חד-פעמי, כיון שישראל הזכירו בשר דרך אגב בתלונתם, להראות שיד ה' לא תקצר אף מזאת.

¹⁶ במדבר יב/ב.

¹⁷ הפרשנים, כידוע, קושרים בין שני העניינים (האישה הכושית ושאלת יחודה של נבואת משה). ראה רש"י ועוד.

יִנְחָם הָעַם בְּרֵאֲתָם מִלְחָמָה, וְשָׁבוּ מִצְרֵימָה, ובדיוק זה מה שהיה: **"לא נוכל לעלות אל העם, כי חזק הוא ממנו... נתנה ראש ונשובה מצרימה"**.

נשוב מבחוח פנימה על פני "קני המנורה" של ההקבלה הכיאסטית, ונבחן את **משכי**

התקופות:

- ע"פ מסורת חז"ל⁽¹⁸⁾, קריעת ים סוף היתה ביום השביעי של פסח, שביעי – ל"ויהי בשלח". אם כן, לאחר "ויהי בשלח", **בסופם של שבעה ימים**, היתה שירת מרים. ובתמונת ראי לכך: צרעת מרים היתה **בתחילתם של שבעה ימים**, ומיד אחריהם – "שלח לך":

"ויהי בשלח" ← **7 ימים** ← שירת מרים ... צרעת מרים ← **7 ימים** ← "שלח לך".

- סיפור ירידת המן התחיל בט"ו אייר (כפי שמפורש בפסוקים⁽¹⁹⁾), והוא **חותם תקופה של 30 יום**, שבה כילו ישראל את המזון שהוציאו איתם ממצרים (רש"י שם). סיפור ירידת השלו **פותח תקופה של 30 יום**, שבה ניזונו מן השלו, בעקבות געגועים למזון שבמצרים. אורך התיאור של שני הסיפורים, כאמור, כמעט זהה – ל"ו פסוקים בתיאור המן, ל"ה פסוקים בתיאור השלו.

- האירוע הראשון לאחר עזיבת יתרו הוא הליכה של 3 ימים. האירוע האחרון לפני הגעת יתרו הוא מלחמת עמלק. כמה זמן נמשך אירוע זה? ובכן, על הביטוי⁽²⁰⁾ "אֲשֶׁר קָרַךְ בְּדֶרֶךְ", מביא רש"י שלושה פירושים: "אשר קרך בדרך: **לשון מקרה**".⁽²¹⁾ דבר אחר – **לשון קרי וטמאה** שהיה מטמאן במשכב זכור. דבר אחר – **לשון קור וחום**, צננך והפשיך מרתיחתך, שהיו כל האמות יראים להלחם בכם...". הפירוש הראשון הוא ודאי פשט: עמלק נתקל בהם בדרך, במקרה. ובכל זאת מביא רש"י שני פירושים נוספים: לשון קירור (-רחוק מלהיות פשט), ולשון קרי (-רחוק עוד יותר מלהיות פשט...). מה רע ומה חסר בפירוש הראשון? התשובה פשוטה: בשמות⁽²¹⁾ נאמר: "**ויבא עמלק, וילחם עם ישראל בקרדום**" – משמע שבאו **בכוונה** להילחם, ומכאן הפירושים העוקרים את הביטוי 'קרך' מפשוטו.

¹⁸ סדר עולם רבא, פרק ה'.

¹⁹ שמות טז/א.

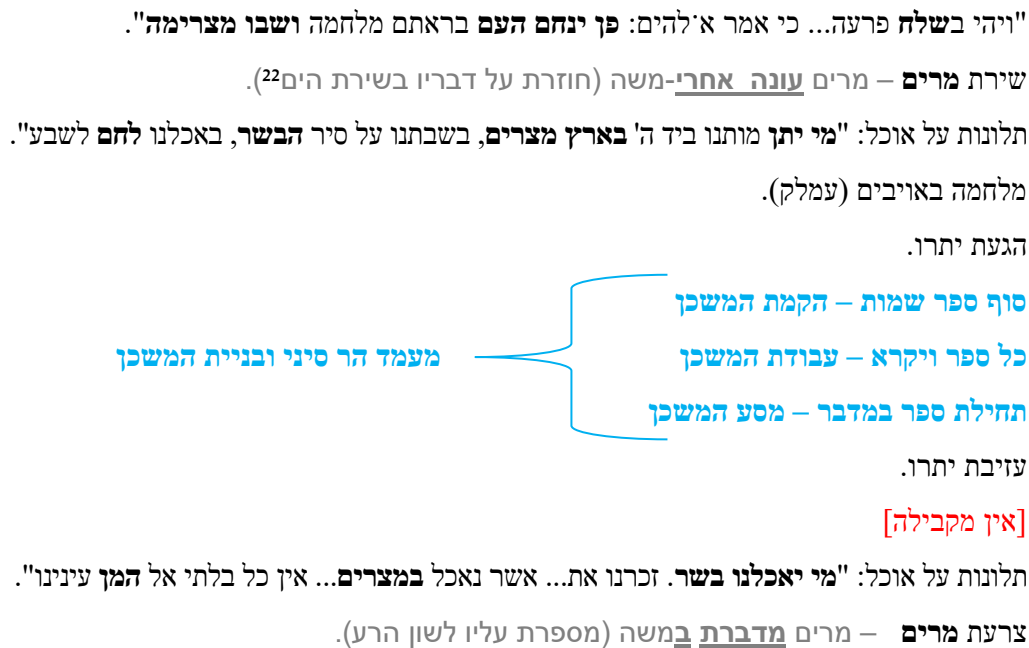
²⁰ דברים כה/יח.

²¹ שמות יז/ח.

אך ההבדל בין 'קרר' ובין 'ויבא' אינו ההבדל היחיד בין שני המקומות: בשמות נאמר שהדבר קרה **ברפידים**, ואילו בדברים נאמר שהדבר קרה **בדרך**, ואם כך אפשר לדבוק בפשט בשני המקומות: עמלק נתקל בישראל **במקרה** בדרכם לרפידים, וזינב בנחשלים בסוף המחנה. לאחר שראו את הצלחתם, התארגנו ובאו למחרת **במכוון** להתקיף את עיקר המחנה בחנייתו ברפידים. ביום הקרבות הראשון הצליחו כנראה לא רע, ומשה מצווה את יהושע: "בְּחַר לָנוּ אַנְשִׁים, וְצֵא הַלֶּחֶם בְּעַמְלֵק מִחֵר", וביום הקרבות השני יהושע חולש את עמלק ואת עמו לפי-חרב.

בסה"כ מדובר על **שלושה ימים** (-היתקלות מקרית בדרך, ושני ימי קרבות יזומים), ושוב אנחנו מוצאים בשני צידי ההקבלה הכיאסטית התאמה במשכי התקופות שבין האירועים...

כעת נציג את התרשים שוב, הפעם עם כמה מן הפרטים הנוספים שאספנו בדרך:

²² לכאורה שירת הים "תקועה" בתוך הכיאסטיקה הזו בין "ויהי בשלח" ובין שירת מרים, ומשבשת את הסדר, אבל באמת גם היא משתלבת במבנה: שירת הים מתחלקת לשני חצאים (סביב הפסוק: "מי-כמכה בְּאֵלֶם ה'...") – חציה הראשון מתאר את השמדת הצבא המצרי בים, וחציה השני מתאר את כניסת ישראל לארץ: "נחית בְּחֶסֶדְךָ, עם זו-גֹּאֲלֹת... אֵל נָה קִדְשְׁךָ". וכאשר זה יקרה, או-אז, "יִאחַזְמוּ רַעַד, נִמְגּוּ... יִדְמוּ כֶּאֱבֹן עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה'...". תיאור זה מזכיר את הפסוק: "קוּמָה ה' וְיִפְצוּ אֲיֹבָיִךְ, וְיִגְסּוּ מִשְׁנָאֶיךָ מִפְּנֵיךָ", והוא אמור היה להתמש בדיוק במקבילה הכיאסטית של שירת הים – בין צרעת מרים לבין "שלח לך", רגע לפני כניסת ישראל לארץ... אלמלי חטאו בדרך...

"וידבר ה' אל משה לאמר: **שלח** לך אנשים... **לא נוכל לעלות אל העם**, כי חזק הוא ממנו... נתנה ראש ונשובה מצרימה".

ראינו הקבלות וניגודים לכל השורות בהקבלה הכיאסטית שלעיל – **כמעט**. לשורה הרביעית (-המלחמה בעמלק) אין מקבילה. אלא שלמעשה, **העדר המקבילה – הוא הוא ההקבלה!** שהרי בשורה בה כתבנו בסוגריים: **[אין מקבילה]**, היה ניתן לכתוב בתוך סוגריים: **[אין מלחמה באויבים]**. ואכן, זה בדיוק מה שהתורה כתבה שם, בתוך סוגריים: **"...קומה ה' ויפצו איביך, וינצו משנאיך מפניך..."**

מכאן הסבר ל"סוגריים" שבספרי התורה, בדמות אותיות נ' הפוכות – הפסוקים לא באים לתאר לנו את מה שהיה בשלב זה בסיפור, אלא דווקא את מה שלא היה, מה שבולט בהיעדרו לאור ההקבלה שלעיל, ועל כך מעירה התורה בסוגריים: **אין אויבים**. ולמה אין אויבים במסע השני לארץ ישראל, כפי שהיו במסע הראשון? – "כי אתה עמדי"⁽²³⁾, בגלל הקנה המרכזי של ה"מנורה" הזו – המשכן. כעת יש שכינה בישראל, והארון הולך לפניהם, וכיון שהארון הולך לפניהם – האויבים נפוצים מאליהם: **"בנסוע הארון – ויפצו אויביך"**.

ב. המהלך במקום סכנה מתפלל תפילה קצרה

ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים, וארון ברית-ה' נסע לפניהם דרך שלשת ימים, לתור להם מנוחה. וענן ה' עליהם יומם, בנסעם מן-המחנה. [ויהי בנסע הארון, ויאמר משה: קומה ה' ויפצו איביך, וינצו משנאיך מפניך. ובגנחה יאמר: שובה ה' רבבות אלפי ישראל] (במדבר י/לג-לו)

לכאורה, המילים המודגשות מיותרות, ולכן מפרש רש"י על אתר: **הדרך** היתה 'דרך-שלושת-ימים', אבל הם הלכו אותה ביום אחד, וארון הברית נסע מרחק של שלושה ימי הליכה **לפניהם**, רחוק מהם. כיון שאפשר להקשות, שבסדר המסעות⁽²⁴⁾ מתואר שהארון נסע באמצע המחנה, מקדים רש"י ואומר, שאין זה ארון הברית של המשכן, אלא ארון אחר, ובו מונחים שברי הלוחות, והוא שיצא עם ישראל למלחמות. ארון זה – כך נראה מפירוש רש"י – הלך לפניהם בכל מסעיהם במדבר, בשלושים ותשע השנים הבאות. על הפסוק: "ובגנחה יאמר: שובה ה' רבבות אלפי ישראל", כותב רש"י: "מנחם תרגמו לשון מרגוע, וכן: 'בשובה ונחת תושעון' (ישעיה)". כלומר: הארון עצמו לא שב אל ישראל, אלא

²³ תהילים כג/ד.

²⁴ במדבר י/יא-כח.

השיב (-הניח) את ישראל. נראה, ש'הארון היוצא עמהם למלחמה', והיה מרוחק מהם דרך שלשת ימים, לא חזר לתוך המחנה כל אותן 39 שנים! ממילא, הארון גם לא יצא שוב מן המחנה כל אותן שנים, ולכן, בפסוק: "וַיְהִי בְנֹסֵעַ הָאָרֶן, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: קוֹמָה ה'..." – רש"י אינו מסביר: קומה = צא לדרכך, אלא להיפך: "עמוד והמתן לנו, ואל תתרחק יותר", בזמן שאנחנו עוצרים וחונים.²⁵

אך האם ייתור המילה "דרך" מחייב שהיתה קפיצת הדרך? למשל, כאשר משה ואהרון מבקשים מפרעה⁽²⁶⁾: "נִלְכָּה נָא דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר" – האם הם מדברים על קפיצת הדרך?! ועוד, בפרשת מסעי נאמר⁽²⁷⁾, שישראל הלכו מים-100 למרה: "דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת-יָמִים", ואילו בתיאור אותו המסע עצמו בפרשת בשלח, נאמר⁽²⁸⁾: "וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת-יָמִים". בנוסף, בקריאה פשוטה נראה, שהארון הוא ארון-העדות המוכר מן הפסוקים²⁹, וש"קומה" ו"שובה" פירושה 'צא (לפנינו)', ו'חזור (אלינו)!'.

ואכן, מסבירים כמה וכמה פרשנים⁽³⁰⁾, בשונה מרש"י, שישראל אכן הלכו במשך שלושה ימים, ואך רק באותם שלושה ימים, ארון הברית (המוכר) נסע לפניהם³¹, וזוהי משמעות המילים: "וַאֲרוֹן בְּרִית-ה' נָסַע לְפָנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים", כלומר, באותה דרך שלוש ימים דווקא. בהתאם לכך, המילה "שובה" תתפרש⁽³²⁾ משורש ש.ו.ב, כלומר, שובה (-חזור) ה' אל ישראל – בסוף אותם שלושה ימים.

²⁵ רש"י אינו מתייחס למילה "וּבְנַחָה", אך יתכן שלפי אותו קו פרשני, יסביר: בנוח ישראל, או לחילופין: בהנחות הארון את ישראל.

²⁶ שמות ה'ג, ועוד.

²⁷ במדבר לג/ח.

²⁸ שמות טו/כב.

²⁹ הדעה שהיו שני ארונות היא דעת ר' יהודה בן לקיש בירו' שקלים ו/א. דעתו היא דעת יחיד, ורבנן שם חולקים. בנוסף, בכמה מקומות בחז"ל נאמר (ברכות ח; ב"ב יד; מנחות צט, ועוד), ש"לוחות ושברי לוחות מונחים בארון", וזוהי דעת רבנן בירושלמי, שהרי לדעת ר"י בן לקיש הלוחות ושברי הלוחות היו מונחים בשני ארונות שונים.

לדברי ר"י בן לקיש יש חיזוק מן הפסוקים, שבלוחות השניים נאמר: "וַאֲעֵשׂ אֶרֶן עֲצֵי שִׁטִּים... וְאָפֶן נֶאֱרָד מִן הָהָר, וְאֵשׁ אֶת הַלַּחַת בְּאֶרֶן אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי, וַיְהִי שֵׁם פְּאֶשֶׁר צִנִּי ה' " (דברים י'ג,ה), ואילו בכלי המשכן נאמר: "וַיַּעַשׂ בְּצִלְאֵל אֶת הָאֶרֶן עֲצֵי שִׁטִּים" (שמות לז/א).

רבנן ככל הנראה יענו, שהארון של משה שימש באופן זמני, עד בניית הארון של המשכן ע"י בצלאל, ומה שכתוב בפסוק הנ"ל: "וַיְהִי שֵׁם הַכוֹנֵה הַיָּא: בִּינְתִים, שהרי בפרשת פקודי (שמות מ/כ) נאמר: "וַיִּקַּח [כנראה: מתוך הארון הזמני], וַיִּתֵּן אֶת הַעֲדֹת אֶל הָאֶרֶן.. וַיִּתֵּן אֶת הַפְּרָת עַל הָאֶרֶן מִלְמַעְלָה, וַיָּבֵא אֶת הָאֶרֶן אֶל הַמִּשְׁכָּן". ושם, לפי ההקשר, ודאי שמדובר בארון שעשה בצלאל.

בפסוקים לא פורש מה נעשה עם שברי הלוחות, אך מעניין לציין, שלדעת ר"י בן לקיש, מן המילים: "וַיְהִי שֵׁם" אולי עולה, שדווקא שברי הלוחות היו בארון הברית, ואילו הלוחות השניים היו בארון שיצא למלחמות, ואכן יש גרסה כזו בדבריו בתוספתא סוטה ז/ט.

³⁰ רשב"ם, ראב"ע, רמב"ן, ספורנו, מלבי"ם. (וראה עוד אברבנאל כאן: "והרב רמב"ן כתב... ", וכו')

³¹ בין פרשנים אלה, יש האומרים שהיה בין הארון וישראל מרחק הליכה של שלושה ימים, יש האומרים שהארון הלך ממש לפניהם. לעניינינו כאן, אין משמעות לדבר.

³² אונקלוס, רס"ג, ספורנו.

אם הדפוס הקבוע, של מסע המחנה עם ארון-הברית **במרכז**, נשבר דווקא בשלושת ימי המסע הראשון (לדעת החולקים על רש"י), עלינו לשאול מדוע? למה דווקא במסע זה התעורר צורך בהליכת הארון לפני העם, ולא בתוך המחנות? למה דווקא בשלושה ימים אלו היה צורך "לתור להם מנוחה"? הפסוקים מספקים רמז ברור מאד: בימים אלו **האויבים** נסו ונפוצו מלפני הארון והשכינה. מסתמן, שדווקא בטווח של שלושה ימי הליכה מהר-סיני לכיוון ארץ ישראל, היה סיכון גבוה במיוחד מצד אויבי ישראל.

מיהם אותם אויבים העשויים לפגוע בישראל במדבר, בסביבתו הקרובה של הר-סיני? סביר מאד להניח שאלו הם העמלקים. אמנם לא מצאנו שעמלק תקף את ישראל כל זמן שהותם בהר-סיני, אך אפשרי וסביר שהם עדיין מסתובבים באיזור, ויש לכך גם רמז, שהרי בחטא העגל נאמר⁽³³⁾: "וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה, וַיֹּאמֶר, מִי לֵה' אֵלַי... עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בְּמַחֲנֶה". אם למחנה יש שערים – יש לו חומה, ואם יש חומה – יש חשש מאויבים. העמלקים כבר בדקו (ברפידים) ומצאו, שקל יותר לתקוף מחנה בתנועה מאשר מחנה מיושב וערוך, על אחת כמה וכמה כאשר הוא מוקף חומה. כעת, כשהמחנה שוב בתנועה – החשש מפניהם גובר.

ואם אכן עמלק מאיים על ישראל, דווקא בטווח של שלושה ימי הליכה לפני ואחרי הר-סיני, עולה מסקנה שהיא אולי מפתיעה, אך כעת מתבקשת: **הר-סיני הוא לב הטריטוריה של עמלק!**³⁴ ואין זה מקרה, שדווקא לב טריטוריית עמלק, הוא המקום שבחר הקב"ה לתת בו את התורה לישראל. הקב"ה לוקח את ישראל אל מעוזו של "העולם התחתון" דווקא, כדי להתגלות **שם**, ושם ב"מערב הפרוע" של המזרח התיכון, להכריז: **לא תרצח!** ולא רק את נפשו לא תיקח, אלא גם **לא תגנוב!** ולא רק בידיים, אלא אפילו בעקיפין לא תגרום לאיבוד ממונו, ע"י שתהיה **עד שקר!** ולא רק בפועל, אלא אפילו בליבך **לא תחמוד** דבר מכל אשר לרעך! וכל זאת, במגרשו הביתי של עם המתקיים מרצח ושוד.

ניתן להמשיל את הדבר כאילו היה הקב"ה מוסר את התורה בימינו, בקולות וברקים, בתוך מחנה ההשמדה אושוויץ, ושם היה משמיע לנו מפי הגבורה: "לא תרצח!"...

"ההר חמד אלהים לשבתו – אין רצוני אלא בסיני, שהוא שפל מכולכם" ⁽³⁵⁾...

³³ שמות לב/כו-כז.

³⁴ או ליתר דיוק, של אחד משבטי עמלק, שהרי עוד באותו פרק זמן מדווחים המרגלים ש"עמלק יושב בארץ הנגב" (במדבר יג/ט).

³⁵ מדרש תהלים (בובר) מזמור סח ד"ה [ט] בפרש שדי.

רשימה ביבליוגרפית:

1. **תנ"ך שלם**, הוצאת קורן, ירושלים, התשע"ג.
2. **תנ"ך שלם**, מהדורה ממוחשבת, מכון ממרא, ירושלים, תש"ע.
3. חומש **תורת חיים**, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, תשנ"ח.
4. **תלמוד בבלי**, הוצאת טל-מן, ירושלים, תשמ"א. (ובכלל זה: **תוספתא**, וכן **תלמוד ירושלמי** מסכת שקלים)
5. **סדר עולם רבא**, מהדורת ראטנער, הוצאת האלמנה והאחים ראם, ווילנא, תרנ"ז.
6. **מדרש תהלים שוחר טוב**, מהדורת בובר, תרנ"א.
7. צרי רחל, "החתימה הכפולה של ספר שמות", אתר התנ"ך של המכללה האקדמית הרצוג.